

EESTI LINNAD

(end. „LINNAD ja ALEVID“)

EESTI LINNADE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnade Liit, Tallinnas. Vastutav toimetaja: V. Smetanin.

Toimetus ja talitus: Eesti Linnade Liit, Tallinn, Pikk 6

Ilmub 10 korda aastas.

XI aastakäik.

Numbri hind 25 senti

Nr. 8

Jaanuar

1939

SISU.

Ülevaade avaliku ja erahoolekande süsteemidest mõnes välisriigis.

Põhja-Läti linnu külastamas — H. Aviksoo.

Kooliõuede katted Saksamaal.

Eesti Linnade Liidu tegevusest.

Kroonika.

EESTI LINNAD

EESTI LINNADE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnade Liit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

№ 8
XI AASTAK ÄIK

Toimetus ja talitus: Eesti Linnade Liit, Tallinn,
Pikk 6, telefon 431-58.
Ilmub 10 korda aastas.

Jaanuar
1939

Numbri hind 25 s.

Ülevaade avaliku ja erahoolekande süsteemidest mõnes välisriigis.

Rahvusvahelise linnade ja kohalikkude valitsuste liidu häälkandjas ilmus dr. H. Goetz'i huvitav ülevaade hoolekande korraldusest maailma tähtsamates kultuurriikides. Et ka meil on hoolekande probleemi lahendamine juba pikemat aega päevakorras, siis tohiks tutvumine selle ülevaatega pakkuda huvi ka meile, olgugi et see on toodud kokkuvõetuna.

Alljärgneva ülesandeks ja sihiks on tuua üldjooni nii avaliku, kui ka erahoolekande korraldusest Prantsusmaal, Belgias, Inglismaal, Hollandis, Helveetsias, Põhja-Ameerika Ühendriikides, Saksamaal, Itaalias ja Jaapanis. On peatatud mainitud riikide juures just seepärast, et need riigid on oma administratiivselt korralduselt ja konstitutsioonilt väga erinevad ja nende maade võrdlus pakub suurt huvi, sest võrdlusandmete põhjal on võimalik teha mõningaid järeldusi. Kuid piirdumine hoolekandeprobleemi vaatlusel vaid üldjoontega on tingitud kahest asjaolust: esiteks, küsimust käsitlev materjal on nii laialatuseline, et teadusliku ülevaate saamiseks oleks tarvilik teostada enne väga suur ja põhjalik uuring, ja teiseks, et mõiste „hoolekanne“ sisu on väga erinev mitmes riigis. Selle mõiste täpne teaduslik tarvitamine eeldab samuti vajadust piinlikuma ja üksikasjalisema uuringu teostamist. Seepärast võib alljärgnevas tulla arutusele vaid küsimus — milline on avalikkude ja erahoolekandekorralduste tegevusväli, millele see on suunatud ja millest tingitud.

Prantsusmaa. Oma ajaloo vältel on hoolekanne olnud kord avalik, kord on see jälle jäetud eraorganisatsioonide hoolde. Kuni keskaja lõpuni teostasid hoolekannet peamiselt kirikud. Kuid alates XVI sajandist võttis valitsus selle ülesande enda peale ja asutas 1534. a. „hoolekandeüldbüroo“. XVII sajandil Saint-Vincent de Paul, sündinud Lõuna-Prantsusmaal, arendas väga viljarikast tegevust erahoolekande alal ja kutsus ellu asutisi, mis hiljem pärandina võeti üle „Saint-Vincenti seltsi“ poolt. 1793. a. revolutsioon hävitas uuesti suurema osa neist asutisist ja ülejäänud asutised võeti üle riigi poolt. Kuid alates 1796. a. lõpust, valitsemisüsteemi reformi tõttu, vähenes avalikkude võimude osa hoolekande alal tunduvalt ja endised erahoolekandeadutised kutsuti uuesti ellu. Järgmine reform hoolekande alal teostati 1871. a. kolmanda vabariigi seadusega, millega uuesti määrati kindlaks riigi ja kogukondade osavõtu moodused hoolekandeprobleemi lahendamise alal, kusjuures need parandati tunduvalt. Sellest ajast peale on hoolekandeküsimus olnud alati päevakorras ja on tehtud pingutusi asendada hoolekandelist abistamist sotsiaalpoliitiliste abinõudega.

Kirjeldada praegukehtivat hoolekandekorralduse süsteemi on kaunis raske. Kogukondade ülesandeks on peamiselt vaimuhaiglate, orvude ja puudustkannatavate laste, samuti ka rasedate eest hoolitsemine ja haigete ja nõrgaterviselistel elanikkude abistamine vasta-

vate kodude kaudu. Alates 1913. a. maksab riik igal aastal toetusi lasterikastele perekondadele.

Kuid avaliku hoolekande teostamine pole siiski riigi ega kogukondade kohus, vaid see on nn. „hoolekandebüroode“ ülesandeks, kes on avalik-õiguslikud asutised. Need bürood asutati 1893. a. ja nad teostavad peamiselt üldist hoolekannet. 11. novembril 1931. a. dekreediga laiendati nende tegevusala ja neile anti õigus abistada ka töötuid. Olgu muuseas tähendatud, et Prantsusmaal pole olemas üldist riiklikku tööpuudushoolekannet, vaid „hoolekandebüroodel“ tuleb otsustada millal ja mis ulatuses neil tuleb abistada tööpuuduse all kannatajaid. Toetused tööpuuduse puhul antakse erilisel fondist, kuhu maksavad nii riik, kui kogukonnad. Büroode juhtimine, mille tegevus ulatub üle mõne suure või mitme väiksema kogukonna, on pandud erilise administratiivnõukogu peale, kelle esimeheks on mees ja liikmeiks kaks volikogu esindajat ja neli prefekti poolt määratud isikut. Kuna nendes büroodes on linnaomavalitsuste esindajad vähemuses, siis on seepärast viimasel ajal tekkinud palju rahulolematust.

Rööbiti „hoolekandebüroodega“ teotsevad 1893. a. saadik erilised abistamisbürood, kelle ülesandeks on puudustkannatavate haigete abistamine või nende ülalpidamine vastavates kodudes. Ka need bürood on avalik-õiguslikud asutised. Nende juhtimine on konstrueeritud samuti kui „hoolekandebüroode“ oma. Abistamisbüroode ressursside allikaks on riigi ja kogukonna poolt määratavad summad, samuti ka vabatahtlikud annetused.

Eriti omapärane on asjaolu, et haiglad ja kodud on autonoomsed asutised ja teotsevad eriliste põhikirjade alusel. Nende tegevust juhib administratsioonikomisjon, kelles on esindatud ka kogukond.

Mis puutub erahoolekandesse, siis on see jõudsasti arenenud alates 1888. a. Erahoolekandeesutisil, nii usulisil, kui ka teisel heategevail asutisil, on suur tegevusvabadus, vaatamata mõningaile kitsendusele, mis on pan-

dud kehtima 1901. a. ühingute ja seltside seadusega.

Praegu on erahoolekanne mitmest küljest palju efektiivsem kui avalik hoolekanne.

1928. a. andmete järgi peetakse $\frac{2}{3}$ orvude arvust kodudes ja kasvatusasutisil ülal erahoolekandeeorganisatsioonide kulul.

Et luua tihedamat kontakti avalikkude ja erahoolekandeeorganisatsioonide vahel ja vältida kahekordset abistamist, samuti otstarbekohasema abistamise eesmärgil asutati Pariisis 1890. a. hoolekandelise abistamise keskus, kelle ülesandeks jäeti tähendatud kontakti pidamine. Pariisi eeskujul on selliseid keskusi ellu kutsutud suuremas osas departemangudes.

Belgia. Hoolekandekorraldus Belgias evib mõnes osas sarnasust hoolekandekorraldusega Prantsusmaal. Ka Belgias lasub avaliku hoolekande teostamise kohus avalikkudel „hoolekandekomisjonidel“, kes on avalik-õiguslikud asutised ja keda tuleb ellu kutsuda igas kogukonnas. Hoolekandekomisjoni peamiseks ülesandeks on pakkuda ulualust ja ülalpidamist haiglais puudustkannatavaile haigeile ehk kui see osutub võimatuks, siis hoolitseda nende eest kodu. Kuigi Belgia kogukonnad ei teosta ise avalikku hoolekannet, hoiavad nad alal tihedat kontakti „hoolekandekomisjonidega“. Nii nimetab kogukonna volikogu kuueks aastaks komisjoni liikmed ja teostab kontrolli komisjoni eelarve täitmise üle. Komisjonidel on terve rida oma tuluallikaid, nagu tulud pärandaist, sihtvaradest jne. Kui komisjoni eelarve lõpeb puudujäägiga, siis peab seda katma vastav kogukond. Kuna aga see on alaline nähe ja hoolekandekulud on erakordselt kasvanud majandusliku surutise tagajärjel, tundub suurematele linnadele ja kogukondadele hoolekandekoorem väga raskena. Tegelik elu on ka näidanud, et olemasolevaist avalikest hoolekandeesutisist ei piisa kõigi üleskerkivate nõuete rahuldamiseks. Pealegi jätab nende asutiste organisatsioon soovida, sest abistamine pole seotud abisaaja alalise elukohaga, mille tagajärjel on tekkinud rohkesti arusaamatusi kulude ta-

gasimaksmise alal. On päevakorras terve rida reforme, mis kõik kalduvad selle poole, et tuleks luua kulude jaotamise moodus kogukondade vahel sel teel, et luuakse erilised hoolekandeliidud ja -fondid. Ka haigete abistamise alal nõutakse suuremat ühtlust abistamisviisides, sest praegu on märgata sel alal kogukondade vahel väga suurt lahku minekut.

Samuti kui Prantsusmaal, on ka Belgias rohkesti mitmesuguseid erahoolekandeaustisi, kes teotsevad hoolekandelise abistamise eri aladel. Ilma erahoolekandeeorganisatsioonide abita poleks üldse võimalik rahuldada hoolekandelise abi nõudmist. Eriti silmapaistev on heategevate eraseltside tegevus tervishoiu (Punane Rist) ja laste eest hoolitsemise alal, mille peale Belgia võib olla uhke.

Kahjuks aga pole senini olemas üldist korraldust, kelle võim ulatuks üle kogu riigi ja piiritleks nii avalikkude, kui erahoolekandeeorganisatsioonide tegevust.

Samuti kui Pariisis, on ka Brüsselis ellu kutsutud keskbüroo, kelle ülesandeks on juhtida koostööd avalikkude ja erahoolekandeeorganisatsioonide vahel, samuti on kindlasti loota, et ka mujal luuakse veel teisi sellelaadilisi asutisi.

Belgia linnade ja kogukondade liit on tõhusasti kaasa aidanud selleks, et sellise koostöö moodus leviks üle kogu riigi. Selleks andis liit välja erilise käsiraamatu, milles kõik heategevad ja hoolekandeseltsid on liigitatud oma tegevusala — iseloomu järgi ja nummerdatud. See käsiraamat lubab hästi orienteeruda ja kasustada neid organisatsioone, kelle tegevus on väga mitmekesine.

Inglismaa a. Avalik hoolekanne Inglismaal on rajatud kuninganna Eliisabeti poolt 1601. a. antud vaesteseadusele. Algul kuulus hoolekanne koguduse — väikseima kohaliku omavalitsusühiku — tegevusalasse. Kogudused aga osutusid edaspidi väga tähtsaks tegureiks hoolekandetegevuses. Seepärast 1834. a. asutati nn. „vaesteühingud“, kuhu kuulusid mitmed võimud ja hoolekan-

net teostati hoolekandekomisjoni juhtimisel. See asutis, kui eriülesannetega administratiivasutis, püsis kuni 1929. a. kõrvuti kohaliku omavalitsusega. Nende ühingute tegevuspiirid ei ühtinud sageli suuremategi linnade või kogukondade territooriumi piiridega, mille tagajärjel juhtus, et mõnda tööd tuli teha kahekordselt. Radikaalse muudatuse tõi siin aga 1929. a. kohaliku omavalitsuse seadus, millega kaotati vaesteühingud ja vastavad eriametiasutised ja nende ülesanded pandi kohalikele omavalitsusile arvates 1. aprillist 1930. Krahvkonnad ja linnad täidavad nüüd endiste vaesteühingute kõik ülesanded kui oma ülesandeid, nii et see tegevusala on täiesti kommunaliseeritud.

Alates 1906. a. on märgata Inglismaa seaduseandluses tendentsi laiendada hoolekannet. Nii seati sisse tasuta eine koolilastele, emade ja laste abistamine jms. Samuti evib suure tähtsuse sotsiaalkindlustus- ja pensioniseadus.

Erahoolekandel on Inglismaal alati olnud suur tähtsus avaliku hoolekande kõrval. Nende organeiks on usulised vennaskonnad (anglikaani- või katolikuusulised) ja suur arv heategevaid eraühinguid ja -seltsi, kelle eesmärgiks on laste ja noorte eest hoolitsemine. Need organisatsioonid peavad ülal rohkesti kodusid poistele ja tütarlastele, imikute eest hoolitsemise punkte ja emadenõuandlaid, lasteaedu ja väikelastekodusid. Eraorganisatsioonid on samuti ühenduses erahaiglatega. Rahalisi ressursse, mis eraorganisatsioonid vajavad oma rohkearvuliste asutiste ülalpidamiseks, korjatakse peamiselt vabatahtlikest annetustest ja eriliste korjanduslehtedega. Igas suuremas linnas on olemas heategev korraldusselts, kelle ülesandeks on koordineerida avalikkude ja erahoolekandeeorganisatsioonide tegevust.

Alles alates 1906. a. võib nentida tihedamat koostööd avaliku ja erahoolekande vahel, kuid suhted nende vahel on alati olnud parimad, kuna iseloomustavaks jooneks Inglismaal tuleb pidada seda, et ei armastata teha uuendusi, olgu see avalikes või eraasutis, kui need teotsevad takistusteta ja saa-

vutavad eesmärgi, s. o. käesoleval juhtumil — kõigi viletsuste kergendamist.

Holland. Hoolekandekorraldus Hollandis, mida võetakse seal kui heategevust kitsamas mõttes, evib huvitavaid jooni. 27. aprilli 1912. a. hoolekandeseaduse järgi esinevad praegu peamiselt kaks ajaloolist põhimõtet:

a) era- ja usuline hoolekanne on põhimõtteliselt eelistatud avalikule hoolekandele,

b) hoolekanne kuulub kogukonnaomavalitsuse tegevusalasse.

Kooskõlas esimese põhimõttega on ette kirjutatud, et avaliku hoolekande asutised võivad anda vaid sellist abi, mida usulised ja erahoolekandeadutised ei anna. Tegelikus elus langeb selle tagajärjel suurem osa antavast abist, eriti raha, avalikule hoolekandele.

Teisest põhimõttest, mille järgi hoolekanne kuulub kogukonnaomavalitsuse tegevusalasse, peetakse kinni suure järjekindlusega. Riik üldiselt ei sega end hoolekandetegevusse, olgu siis selle korraldamisse, finantseerimisse või kontrollimisse. Riik on oma peale võtnud vaid mõned hoolekandeliigid, nagu nõdramõistuseliste eest hoolitsemise, kuna üleriigilist hoolekandeadutist pole olemas. Seetõttu korraldab iga kogukond hoolekannet oma äranägemise järgi ja seepärast on raske rääkida hoolekande ühtlasest korraldusest Hollandis. Suuremas osas kogukondades ei teosta hoolekannet mitte kogukonnavalitsus vahetult ise, vaid erilise asutise kaudu, kes teotseb kõrvuti kogukonnavalitsusega ja kannab nime „erahoolekandeadutis“. Kuid need asutised sõltuvad kogukonnavalitsusest. Viimasel ajal on aga märgata tendentsi nende asutiste iseseisvuse piiramiseks ja mõnede ülesannete ülevõtmist kogukondade poolt.

Selle tagajärjel, et riik ei sega end avaliku hoolekandesse, hoiduvad kogukonnad meelega korraldamast oma hoolekannet paremini kartusel, et see meelitaks rohkesti abitarvitajaid ja eriti neid, kel pole alalist elukohta. Seepärast alati viidatakse 1912. a. seadusele, mille järgi hoolekannet peavad teostama esijoones eraorganisatsioonid. Igas

provintsis võib erilise kuningliku käsukirjaga asutada „hoolekandenõukogu“ (mitte ära vahetada „erahoolekandeadutisega“, millest oli juttu ülal), kelle ülesandeks on toetada kohapeal koostööd avalikkude hoolekandeadutiste, usuliste ja heategevate eraseltside vahel. Sageli on selle nõukogu sekretäriks riigiametnik.

Helveetsia. Helveetsias on nii kantonid, kui kogukonnad kohustatud korraldama hoolekannet. Mis puutub aga föderaalvalitsusse, siis hoidus see kuni viimase ajani segamast end hoolekandeprobleemi. Nii kantoni-, kui ka kogukonnavalitsusil on suur vabadus teotsemiseks hoolekande alal. Sotsiaalkindlustus on veel algastmeil.

Noortekaitseks on olemas vaid üksikuid keskasutisi — nii kantonaalseid, kui kogukondlikke. Seal, kus aga selliseid keskasutisi pole, võtavad kohalikud võimud osa eraorganisatsioonide tööst noortekaitse alal. Kuni tänapäevani evivad erahoolekandeadutised väga suure tähtsuse. Võrdlemisi hilisema aja saavutiseks on efektiivne usuline hoolekanne. Rohkearvulised naisteorganisatsioonid ja eriteadlasteühingud täidavad suure osa hoolekandelisest tööst.

Tänu asjaolule, et Helveetsias on olemas proletariaat vaid suurtes linnades ja tööstuslike ettevõtteid võrdlemisi vähe, samuti et puuduvad ka maata maaelanikkude massid, polnud tarvidust luua hoolekande ala jaoks suurt aparati ja ühtlast korda hoolekande teostamiseks. Seetõttu nii heategevus, kui sotsiaalpoliitika sõltuvad suurel määral eraorganisatsioonide algatusest ja tegevusest. Viimasest võiks nimetada üle 70 a. vana eriti tähtsat Helveetsia liitu „Rahvateenistus“ (*Schweizer Verband „Volksdienst“*).

Põhja-Ameerika Ühendriigid. Põhja-Ameerika Ühendriigid on riike, keda hinnatakse tüüpiliseks eraheategevuse riigiks. Ja tegelikult ongi nii, et üldisel heategevusel pole Põhja-Ameerika Ühendriikides ühtlast ilmet ega korraldusel üldjooni. Pole olemas ühtlast üleriigilist seaduseandlust, sest selle ala normeerimine kuulub üksikutele osariikidele. Erahoolekandeadutisi

satsioonid, milliseid on väga suur arv ja kes oma tegevuslaadilt on väga mitmekesised, evivad suure tegevusala. Erahoolekandorganisatsioonide ülekaalu võib seletada ka sellega, et on olemas suur arv mitmesuguseid lahkusulistest organisatsioonide.

Peale selle asjaolu, et avalik hoolekanne on tunduvalt maha jäänud, on seletatav ka sellega, et kuni viimase ajani on seltskonnas domineerinud liberaalne maailmavaade, mis näeb ette riigivalitsuse kõrvalehoidmist iga-sugusest segamisest majanduslikkude tegu-rite vabasse teotsemisse. Osariikide vanad hoolekandeseadused on osutunud väga puu-dulikeks. Isegi näiteks perekondade abista-mise jätab seadus täiel määral erahoolekan-de hooleks.

Veidi suuremat osa etendab avalik hoole-kanne noorte kaitse alal, kuid ka siin suu-rem osa tööst tehakse kahe suure eraorgani-satsiooni poolt (*Y.M.C.A.* ja *Y.W.C.A.*). Lastega mahajäetud emade kaitseks on mit-mes osariigis astunud riigivõim mõjuvalt välja, kuid ka siin peavad eraasutised täien-dama seda abi, sest näiteks vallasemad ei saa riigi käest sageli mingit abi.

Eraorganisatsioonidel on kasustada suuri ressursse, vabatahtlikest annetustest või mil-joneisse ulatuvatest fondidest. Ainult New-Yorgis üksi on üle 2000 eraorganisatsiooni. Tänu nende suurte organisatsioonide algatu-sile, on sotsiaaltöö teinud Põhja-Ameerika Ühendriikides suuri edusamme. On aga ka loomulik, et organisatsioonide sellise suure arvu juures võib sageli juhtuda, et üks abi-paluja saab mitmelt organisatsioonilt täielist abi. Selle vältimiseks on suuremas osas suur-tes linnades loodud heategevate seltside lii-dud, kes on omale seadnud ülesandeks pii-ritella igat liiki seltside ja ühingute tegevust.

Konfessionaalne ja usuline hoolekanne pole nii laialt arenenud, kui erahoolekanne, kuid süiski peavad nad ülal suurema osa va-nadekodudest ja ligikaudu ühe kolmandiku noorte kaitseks asutatud kodudest. Avaliku ja erahoolekande vahel pole mingit disso-nantsi ega pinget, vaid nende suhted on sõb-ralikud.

S a k s a m a a. Samuti kui teisis mais, on Saksamaal hoolekanne tekkinud kiriklikkude ühingute ja heategevate seltside vaesteabis-tamise tegevusest. Igatahes avalikud või-mud, esijoones kogukonnad ja selle järele riik, on varakult rakendunud hoolekande-lisse tegevusse. Selle põhjust tuleb otsida ki-rikute varanduste konfiskeerimisest ja mit-mete kloostrite sulgemisest, kes pärast refor-matsiooni teotsesid hoolekande alal.

Linnade hoolekande ala reguleerivad määrused 1522.—1594. a., nagu Augsburgi, Nürnbergi, Strassburgi, Breslau, Regensburgi ja Magdeburgi omad, sisaldasid kogukon-dade poolt ülevõetud avaliku hoolekande ülesannete esimesi reglementatsioone. Kõrvuti kogukondadega arendas ka erahoolekanne intensiivset tegevust. XVIII sajandi lõpul muutus avaliku hoolekande politseiline reg-lementatsioon veidi mõõdukamaks tänu õi-gusteaduse uutele kontseptsioonidele. Kuni viimase ajani on avaliku ja erahoolekande kaju, tingimused ja abiandmisviiside täht-sus sageli muutunud, sõltuvalt teatud ajal domineerinud poliitilistest kontseptsiooni-dest. Seepärast kuni 1933. a. oli hoolekanne Saksamaal väga mitmeilmeline, jättes sageli palju soovida.

Kehtiv avalik hoolekanne on rajatud kol-mele suurele seadusele:

a) hoolekandeala sunduslik reglementat-sioon 13. veebruarist 1924,

b) üleriigiline noortekaitse seadus 9. juu-list 1922 ja

d) tööpuuduse vastu võitlemise ja kind-lustamise seadus 16. juulist 1922.

Sundusliku hoolekande reglementatsioon on rajatud põhimõttele, et abi tuleb anda kõigile abivajajaile. Kuna peale maailma-sõda abisaajate isikute arv oli tõusnud väga suureks, hakati sõna „vaesteabistamine“ asendama sõnaga „hoolekanne“. Samuti maailmasõja ja sellele järgnenud inflatsiooni tagajärjel loodi eriline sõjainvaliidide, sõjas langenute perekonnaliikmete, inflatsiooni ohvrite ja väikeste rantjeede hoolekanne. Peale selle on veel eriline raskhaavatute ja

töövõimete, puudustkannatavate noorte, rasedate ja põgenikkude hoolekanne.

Avalikkude asutiste ülesanne noortekaitse alal hõlmab noorsoo kehalist kasvatust, samuti ka hooldamise funktsioone ja laste järelvalve ja kasvatuse kontrolli. Nende ülesannete teostajaks on „kogukonna noorteamet“ ja „maa noorteamet“. Noortekaitse alal täiendati sellekohased abinõud veel vabatahtliku töökorraldusega, mis edaspidi muudeti sunduslikuks töökohuseks, põllunduse abistamise aktsiooniga ja noortekodude asutamisega. Tööta tööliste abistamine — mida võib siin puudutada vaid möödaminnes — korraldati pärast maailmasõda täiesti ümber (1920. a.) ja nimelt selliselt, et nii tööandja, kui töövõtja maksid teatud makse, millest abistati tööta töölisi. 1927. a. seadusega seati sisse tööpuuduse vastu kindlustamine. Nüüd lasub töötute abistamine „töötute töölepaigutamise ja tööpuuduse vastu kindlustamise rahvuslikul instituudil“ ja temast sõltuvail riiklisil tööametel. Kuna enne, saades abi ühe aasta kestel (algul harilikku hoolekandelist, siis kriisiabi), langes puudustkannatav töötu pärast seda kogukonna hooldamisele, milline asjaolu koormas kriisiaastail kogukondade eelarveid äärmiselt. Tänu 22. septembri 1933. a. seadusele saavad puudustkannatavad töölised alalist kriisiabi. Seega abistatakse neid nii riigi, kui kogukondade poolt. Suure kergenduse tõi siia riigi poolt tarvitusele võetud erakorralised abinõud töötute tööle paigutamise alal, mille tagajärjel töötute arv, mis ulatus 1933. a. algul 6 000 000-ni, langes 1932. a. lõpuks 600 000-ni ja seetõttu vähenes miinimumini summa, mis maksti abirahadeks.

Enne 1933. a. teostati erahoolekannet peamiselt seitsme üleriigilise eraorganisatsiooni kaudu, kes, välja arvatud üks, liitusid „Saksamaa erahoolekandeliduks“. Sesse liitu kuulusid evangeeliumi kiriku sise-misjon (asutatud 1848. a.), Saksamaa „Caritas“-liit (asutatud 1896. a.) ja Saksamaa Punane Rist. Erahoolekandeorganisatsioonid pidasid ülal teatud arvu asutisi puudustkannatajate, füüsiliselt ja vaimselt defektiivsete

laste ja noorte, invaliidide, tummade ja pimedate abistamiseks. Samuti evisid nad lah-tise ja poolkinnise hoolekande teostamiseks suure arvu asutisi. Igatahes selle hoolekande alal teotses liiga palju organisatsioone, mille tagajärjel kannatas abi õiglane jagamine. Juhtus sageli kahekordne abisaamine jne. Valitsuse vahetamine 1933. a. tõi endaga kaasa ka radikaalse muudatuse erahoolekande alal, eriti viimase ja avaliku hoolekande suhteis. Natsionaalsotsialistlik partei lähtus hoolekande alal põhimõttest, et kogukonnad ja kogukondade liidud peavad loobuma kulukate hoolekandeasutiste ülalpidamisest, kuna erahoolekanne on võimeline andma samasugust abi, kuid palju odavamalt. Avaliku hoolekande ressursse peab kõigepealt tarvitama teguvõimsate elanikkude kihi alalhoidmiseks. Füüsilise, vaimse ja moraalse defektiivsuse all kannatajate hoolekanne peab niipalju kui võimalik piirduma arstiabiandmisega ja majanduslikult hädavajalikemaga. Teised abistamisviisid ja muude abinõudega abistamine langeb erahoolekandele.

Kogu hoolekande ala reformiti Saksamaal põhjalikult 1933. a. Hoolekande ülesandeks pole enam anda toetust puudustkannatajatele ja abistada neid nii kõrgelt, kui vähegi võimalik, vaid sotsiaalselt nõrkadele massidele tuleb sisendada arusaamine isiklikust vastutusest ja kõvendada neis endaalalhoiuinstinkti. Seepärast kõrvuti õigusega hoolekandelise abi peale on asetatud ka kohustus hoolitseda ise enda eest ja töötada.

Praegu teostab erahoolekannet „rahvuslik erahoolekandekoondis“, kuhu kuulub esimeses järjekorras natsionaalsotsialistliku partei kõrgem hoolekandeamet. Selle asutise ülesandeks on ärahoidev ja täiendav hoolekanne. Oma ressursse ammutab ta annetusist. Koostöötamine asutisega on auamet. Olulisimaks funktsiooniks on talvise abi korraldamine (1. detsembri 1936. a. seadus), emade ja laste abistamine, samuti ka perekondade eest hoolitsemine.

Kõrgem hoolekandeamet töötab tihedas kontaktis teiste erahoolekandeorganisatioo-

nidega, kellest võiks mainida — evangeeliumi kiriku sisemisjoni keskkomisjoni, katooliklikku Saksamaa „Caritas“-liitu, Saksamaa Punast Risti ja naisteorganisatsiooni. Nende kolme eelmainitud organisatsiooni ülesandeks on peamiselt vanade-, haigete-, tummade- ja pimedatekodude, lastekodude ja -aedade ja ka usurändajate abistamine.

Saksamaa Punase Risti eriliseks ülesandeks on tervishoiuliste ülesannete täitmine ja haigete eest hoolitsemine. Punase Ristiga liitunud naisteorganisatsioonid peavad ülal rahvakööke.

1936. a. mai seaduse põhjal Saksamaa linnade liit, samuti ka Saksamaa kogukondade liit ühes natsionaalsotsialistliku partei kõrgema hoolekandeametiga moodustasid avaliku ja erahoolekandeargamentatsioonide tegevuse koordineerimiseks ja noorteabistamiseks erilise organi. Sellega loodetakse saavutada tihedat koostööd avaliku ja erahoolekande vahel.

I t a a l i a. Erahoolekandeargumentatsioonide tegevusvälja kitsendati sedavõrt, kui võrt arenes sotsiaalne seaduseandlus. Fašistliku riigi eriliseks ja huvitavaks jooneks on, et kõik erahuvid peavad alluma üldhuvidele, sest riik reguleerib kõiki ühiskonda puutuvaid küsimusi.

Ajaloo vältel on hoolekande arenemiskäik olnud sama, mis suuremas osas romaani maiski. Hoolekanne oli rajatud pea eranditult usulisele alusele ja seda teostati kiriklike organisatsioonide poolt. Alates 1870. a., peale selle, kui riik oli poliitiliselt ühinenud, hakkas ta teostama kontrolli nende hoolekandeargumentatsioonide üle. Seda kontrollimisõigust suurendati veel 1890., 1901., 1920. ja 1923. a. seadustega. Nende seaduste järgi alluvad kõik üldtähtsusega sotsiaalsed, kultuurilised ja kasvatuslikud asutised riigi kontrollile. Hoolekande ala kõrgeimaks kontrollasutiseks on siseminister, kelle volinikkudena tema ülesandeid ja õigusi täidavad provintsi võimud. Iga kogukond on kohustatud asutama hoolekandebüroo, millega on tihedas kontaktis mitmesugused kohalikud hoolekandeargumentatsioonid. Seega evivad

kogukondade hoolekandebürood suure tähtsuse.

Kuna riik, provintsid ja kogukonnad on seaduse järgi kohustatud teostama avalikku hoolekannet, jääb siiski ka erahoolekandele järele suur tegevusväli. Ja viimased ilmutavad suurt aktiivsust eriühingute, sihtvarade ja eraasutiste kaudu. Erihoolekande tegevust reguleerivad peamiselt 1890. ja 1922. a. seadused. Avalik-õiguslike asutiste tegevust tervishoiu alal täiendavad heategevate eraseltside sotsiaalse hügieeni asutised. Emade- ja lastekaitse alal teotseb avalik hoolekanne tihedas kontaktis eraorganisatsioonidega, milleks on erilised fašistlikud noorteorganisatsioonid.

Üldiselt peab aga tähendama, et hoolekande alal on tihe kontakt linnavalitsuse ja fašistliku partei vahel. Olgugi, et see koostöö pole reguleeritud mitte ühegi seadusega, on nende tegevuses siiski valitsemas täieline kooskõla. Fašistlik partei, samuti kui natsionaalsotsialistlik parteigi, evib hoolekandeargumentatsiooni, mis peetakse ülal elanikkude vabatahtlikest annetustest. Partei osast emade- ja lastekaitse alal mainiti juba ülalpool. Mis puutub linnavalitsusisse, siis võtavad nad selle ala kulddest osa sellega, et peavad ülal fašistlike lastekolooniaid, samuti puhkekoodusid puudustkannatajaile. Samuti tegeleb hoolekandeküsimustega ka fašistlike asutiste ametnikkude üleriigiline ühing.

J a a p a n. Jaapanis teostavad hoolekannet peamiselt riik ja kogukonnad. Üldine hoolekanne on korraldatud perekonna abistamise süsteemi kohaselt. Puudustkannatajat peab esijoones toetama tema perekond. Kuna Jaapanis perekonnad on tavaliselt väga suured ja väga hargnenud, siis puudustkannatajaile perekonnaliikmete abistamine normaalolundis ei tee raskusi. Hoolekandeseaduste järgi riik ei astu vahele enne, kui perekonnale kujuneb abistamine ülejõukäivaks.

Riigi poolt antav abi pole aga kuigi tähtis. Kui sellisest abist ei piisa, siis lisatakse sellele eritoetus linnavalitsuse poolt ja suurtes linnades, nagu näiteks Tokios, antakse lisa-

toetust linnaosavalitsuste poolt. Töötute toetamine on korraldatud samuti perekonnasüsteemi alusel.

Igas linnas asub eriline hoolekandebüroo; kümnes suuremas linnas on peale selle veel terve rida hoolekandekomisjone igas linnas.

Emade- ja lastekaitse on väga arenenud. On olemas suur arv rasedatekodused, lasteaedu jne.

Kehvemate elanikkude jaoks on olemas erilised haiglad, kuhu võetakse vastu haigeid odava taksi järgi.

Ülaltoodud kokkuvõtlikust ja lühikesest ülevaatest nähtub, et hoolekandesüsteemid on riikides väga mitmesugused, neid on raske võrrelda teineteisega ja veel raskem on väita, et üks süsteem on teisest parem. Iga süsteem on nii tihedasti seotud rahva iseloomuga, et seda asendada teise süsteemiga, mis ei vasta rahva mõtlemisviisile ja tundmusile, pole võimalik. Kuid siiski võib nentida teatud suhet hoolekandesüsteemide ja üksikutes riikides domineeriva poliitilise meelsuse vahel: mida liberaalsem see on ja mida rohkem elu rajaneb majanduslikkude tegurite vabale teotsemisele, seda laiem ja vabam on ka erahoolekandeorganisatsioonide tegevus. Põhja-Ameerika Ühendriigid esinevad siin väga tabava näitena. Teiselt poolt, mida rohkem iga üksiku isiku huvid on allutatud üldhuvidele, seda enam sõltub hoolekande teostamine eraorganisatsioonide korratust ja juhuslikust tegevusest ja täidetakse siis peamiselt avalik-õiguslikkude asu-

tiste poolt. See on kehtiv ka suurte parteiliste organisatsioonide kohta Saksamaal ja Itaalias, kes avaldavad suurt aktiivsust erahoolekande alal, sest nad esinevad kui ainsad parteid riigis ja osutuvad *quasi* ametlikeks organeiks. Teine grupp riike on need, kus suurt tähtsust omistatakse perekonnale ja nimelt, et perekond peab vastutama ja abistama oma puudustkannatavat liiget. Selline kord on kehtimas sajandite vältel Jaapanis ja uue- maal ajal on sellega algust tehtud ka Saksamaal, lähtudes põhimõttest, et kõigepealt peab puudustkannatajat abistama väike perekond, mille liikmeid ühendavad vereside- med ja alles teises järjekorras suur perekond — riik.

Vaatamata suurile erinevusile, on siiski märgata kõikides riikides, kus pole veel olemas kogukondlikku hoolekannet, tendentsi usaldada suuremas ehk väiksemas ulatuses üldise hoolekande teostamist kogukondadele. Inglismaal teostati vastav reform 1929. a. seadusega. Prantsusmaa kogukonnad pole sugugi rahul selle väikese osaga, millist nad etendavad hoolekandebüroodes ja nad otsivad abinõusid praeguse olundi muutmiseks. Samuti on Hollandis kavatsusel vähendada eraorganisatsioonide tähtsust hoolekande alal ja nende funktsioonid üle kanda kogukondadele. Üldiselt areneb hoolekandeala munitsipaliseerimise tähe all, kuna teistel hoolekandealadel, peamiselt emade- ja lastekaitse osas, on maailma kultuurriikides leida väga mitmesuguseid organisatsioone mitmesuguste ülesannetega.

Põhja-Läti linnu külastamas.

H. Aviksoo.

IV Balti riikide linnade liitude konverentsile Riiga sõitnud Eesti linnategelasist võttis üks osa, arvult 12, Eesti Linnade Liidu abiesimehe Nõmme linnaapea L. O j a v e s k i ' juhtimisel, osa õppematkast Põhja-Läti linnadesse, nimelt Valmierasse (Volmarisse), Cesisse (Võndu) ja Siguldasse (Segevoldi).

Vastuvõtt nimetatud linnades, nagu pärast Riiaski, oli üliväga lahke ja sõbralik. Vastuvõtjaks ja õppematkal saatjaks polnud ainult linnategelased, vaid ka maaülemad, politsei ja sõjaväe esindajad.

Meid, õppematkast osavõtjaid, huvitas eeskätt, mis Läti linnades on tehtud uut ja

head, mis sellest võiks olla meile eeskujuks ja kuidas on korraldatud nende linnaomavalitsuste majandus. Väljudes sellest, käsitellaksegi käesolevas lühikeses ülevaates õpematka peamiselt sellest seisukohast.

Niihästi Valmieras, kui Cesises vabandaid linnategelased, et nad pole lühikesel ülesehitamistöö ajajärgul suutnud veel midagi suurt teha. See ülesehitamistöö olla alanud alles peale riigipööret mais 1934. Varemalt, kui linnades juhtimine olnud volikogude käes, läinud linna raha peamiselt parteidele sõprade hankimiseks. Nüüd puuduvad linnades volikogud, linnapead on ametisse määratud. Siiski, arvestades nähtut, on külastatud linnades aastate jooksul tehtud nii mõndagi. Uusi töid on eriti rohkesti tehtud esimesena külastatud linnas — Valmieras. Valmiera oma 8200 elanikuga kuuluks meie kolmanda astme linnade hulka, kuid temal on, otsustades hoonete järgi, juba varemast ajast oma elektrijaam, linna saun, 12 klassikomplektiga algkool ja teine väiksem algkool, linna haigla, vanadekodu ja tapamaja. Uusist töist paistab silma eeskätt turuplats, mille hobuste-vankrite seisupaigad on kaetud tsementmakadamiga, vahelokhad ostjaile liikumiseks aga asfaldiga. Turu ääres on uus lihajärelevaatushoone, teiselpool turgu, üle laia ja sügava oru, uus pikk puusild jalakäijaile. On rajatud uusi tänavaid ja puiesteid. Osa neist pole veel lõplikult valmis. Pole huvituseta tähendada, et puiestel kasustatakse ilupuude asemel ka viljapuid — kirsija õunapuid. Ja seda mitte ainult linnas, vaid ka maal maanteede ääres. Maanteede ääred Valmierast Cesiseni on palistatud noorte puudega.

Linna asutiste ja ettevõtete kohta võiks tähendada, et linna saun töötada umbes 5000-kroonise puudujäägiga aastas; olla ehitatud liiga suurena. Ka vanadekodu on, võrreldes meie oludega, suur — 80 hoolealuse jaoks, kuid on siiski hoolealuseid täis. Toitlustamiskulu võrdub meie vanadekodude toitlustamiskuludega. Linna haigla ja vanadekodu saavad piima ja aedvilja linna lähedal asetsevast ja linna enda majandamisel

olevast mõisast, mille linn sai oma kasustada maareformi tagajärjel. Vana viljapuuaiad kõrvale on rajatud uus ja suur juurviljaaed ja puukool. Linna aed teotseb ka kaubaiana, on isegi trükitud 16-leheküljeline aiasaaduste hinnakiri.

Valmiera linnavalitsus asub puumaja alumisel korral kitsais ruumes. Maja teisel korral asub kohus. Maja väga avara ja nägusa pargiga kuulub linnale ja on ühe kodaniku kingitus. Ka haigla — kahekordne kivihoone — olla haigla asutaja poolt linnale pärandatud.

Valmierat tunneme meie kui endist seminarlinna, kus vene ajal õppis ka eestlasi. Praegu seal seminari pole. Endise seminari ruumes asub riigi poolt ülalpeetav gümnaasium. Gümnaasiumile ehitatakse praegu riigi poolt uut maja, kuna endise seminari ruumesse tuuakse Riias üle õpetajateinstituut, et tulevasi õpetajaid viia lähemasse kontakti maaga. Asub ju endise seminari hoone linnast väljas.

Hoolimata sellest, et linnal pole ülal pidada keskkooli, on Valmiera linna eelarve, võrreldes meie linnade eelarvetega, võrdlemisi suur. Kui võtta võrdluseks elanikkude arvult Valmierale lähedal seisva ja võrdlemisi suure eelarvega Eesti linna Rakveret, siis on korraliste eelarvete suhe 12:7 vastu. Seesama kehtib ka Cesise kohta, kus korraline eelarve ulatuda samuti 700 000—800 000 latini.

Kuigi Lätis viibimise ajal polnud veel teada, et meie niipea saame töölaagri, huvitusid Eesti linnategelased Valmiera töömajast ja palusid võimalust sellega tutvumiseks.

Töömaja asub mõne kilomeetri kaugusel Valmierast, ühes endises suurmõisas, kus asub ka vangla. Valmiera töömaja on uus asutis ja ette nähtud Põhja-Läti jaoks. Ta ülesandeks on vastu võtta neid vanglast vabanenuid, kel puudub töösus, et valmistada neid ette ausa töö vastu, samuti paigutada tööle neid, kes ei täida oma kohustusi oma perekonna või väljaspool abielu sündinud laste vastu. Töömajja paigutamine toimub kohtu otsusel ja peamiselt kaheks aas-

taks. Teatud tngimusil on võimalik vabandada ka varem.

Töömajas viibis 300 inimest, mehi ja naisi. Kõik olid tööl. Ehitati uut kasvuhoonet, löödi tallile uut katust, töötati aias, saeveskis ja põllul. Töömajal on kasustada suur maaala. Seakasvatus on töömajal sedavõrd suur, et sigade arv ulatub 200-ni. Töömajas valitseb vanglakord. Ainult teise järgu kinnipeetuil, kes on korraliku elu ja tööga sinna jõudnud, võivad kasustada teatud vabadusi.

Edasi külastati Valmierast lõunapool asuvat maakonnalinna Cesist. Cesis on Läti vanemaid ja ilusamaid linu, Valmierast rahva arvult ainult vähe suurem, 8500 elanikuga. Küllap aitas Cesise vanadus ja tema ajalooline tähtsus kaasa selleks, et meie Cesises ja selle ümbruses, peale loodusilu, nägime seda, mis on vana ja ajalooline, nagu ordumeistri loss, mis püsib osaliselt korrashoituna, kuna osalt on varemeis, lossimägi, tiik, vana kirik, prof. J. Köler'i originaalaltaripilt kirikus, muuseum.

Et vana ja ajaloolist teha vaatamisväärseks, selleks on linn kaunistamistöodega palju kaasa aidanud. Esijoones tuleks peale vana ordulossi korrastamise mainida lossipargi muutmist kauniks jalutuskohtaks, toredate raidkujudega kaunistatud trepiga alt tiigi juurest ülesse lossi õue ja „15. mai parki“ suure tiigi ja purskkaevudega. Keskinna on 1924. a. püstitatud obelisk vabadussõja mälestussambana.

Linnavalitsus asub nägusas kolmekordses kivimajas, mis on hiljuti eraisikult omandatud. Sisustus on nägus. Majas on oma telefonikeskjaam. Linnas tutvuti veel linna apteegi, elektriijaama, Läti seltsimaja avarate ruumide ja teatrisaaliga ja reovee kanalisatsioonitorustiku uuendamiseega 15 aasta eest ehitatud torustiku asemele. Peale linnas asuva elektriijaama on linnal teine jaam, veejõul käiv jaam, üle 20 km linnast eemal. See jõujaam on Cesisele olnud valulapseks, nimelt jõujaama pais jõel. Pais, mille ehitus maksus 220 000 latti, pole oma ülesannet täitnud, on vee läbi lasknud. Nüüd on ehitatud mõni meeter kõrgemal uus pais lihtsa

möldri juhatusel ja see täidab oma ülesande korralikult. Linnapea lubas riigivalitsuselt need 220 000 latti tagasi nõuda, sest Cesis ei tundvat olevat end kohustatud andma riigi tehnikaülikoolist tulijaile õpetust, kuidas paisu ehitada ei tule.

Vesi läheb paisu silmast maaalust torustikku mööda umbes kilomeetri kaugusel asetsevasse jõujaama. Jõujaama juures asub ka jahuveski ja kalahautamismaja. Õiguse eest ehitada jõeale tammi, peab linna hoolitsema kalamaimude soetamise eest jõkke pealpool tammi.

Viimasena vaadati linna haiglat. Haigla asub linna serval kolmes kivimajas. Haigla on hoonete juurdeostuga kordkorralt suurendatud. Mis linna haigla juures on iseäraline, on see, et ta töötab suure jäägiga. Viimaste aastate jääk tõuseb 15 000 latini. Suurem hulk haigeid on maalt.

Kolmas linn, mida külastati, on Sigulda, 50 km Riiast. Sigulda on rohkem suvituskoht kui linn. Looduslikult väga ilusal kohal, Liivi Helveetsias. Jõgi, kõrged kaldad, mets ja mäed, vana Turaida loss, uhke ajakirjanikkudekodu endises vürsti lossis, need on siin mõõduandvad. Linn oma 2000 elanikuga jääb vähetähtsatavaks ja teda ka suuremat ei näidatudki. Küll võidi aga tutvuda seal asuva luutiisikushaigete-sanatooriumiga endises lossis, millist sanatooriumi ülal peab Läti Punane Rist. Haigeid, enamikus lapsed, on 200. Sissepääsmiseks olla alati järke ootamas. Kaks kolmandikku patsientidest lahkuda sanatooriumist tervetena.

Siguldast sõideti Riiga — konverentsile.

Ehkki Riias viibiti kolm päeva, võimaldus siiski tutvuda Riia linna, ta asutiste ja ettevõtetelega väga vähe. See oli tingitud sellest, et ühel ajal IV Balti riikide linnade liitude konverentsiga (vt. „Eesti Linnad“ nr. 5/XI — 1938) peeti Riias ka Balti riikide koostöö kongressi, mille mõnest üritusest võtsid osa ka linnategelased. Kongressi lõpul korraldati linnas ringsõit, kus vaadati peamiselt vana-Riia. Uuemaist ehitist vaadati uusi turuhooneid, mis on ümber ehitatud

tud vanust angaarest ja mille keldreis asuvad ilmatusuured külmutusruumid. Ka külastati Riias peetavat Läti laulupidu. Eraviisiliselt käidi ka Metsakalmistul, kus asub Läti vabadussõjas langenute matmispaik ja Läti tuntumate riigimeeste ja kultuurtegelaste kalmud. Kalmistu oma asendilt, korralduselt ja mälestusmärkide arhitektuuriliselt ilmelt jätab vaatajasse sügav-tõsise mulje ja võib olla eeskujuks meilgi rajatavate kalmistute planeerimisel ja korraldamisel.

Viimasel Lätis viibimise päeval sõideti Kemerisse, mis on tuntud oma väävliallikatega. Kemerist sõideti mereranda mööda, mis mitmeti meenutab me Narva-Jõesuu randa, Rigas-Jurmalasse ja sealt Riiga tagasi.

Küllap leidis iga linnategelane õppematkast midagi, mida edaspidises töös võtta eeskujuks, rääkimata sõprussidemete loomisest Läti linnategelastega ja ilusaist mälestusist päevist, mida veedeti külalistena Läti linnades.

Kooliõuede katted Saksamaal.

Tavaliselt käsitletakse kooliõuede katte küsimust, kui teise järgu tähtsusega küsimust, unustades sealjuures, et kooliõu on parimas nooruses olevate inimeste jalutuskohtaks, kohaks, kus pärast sunduslikku liikumatut ja vaikset olekut õpilased võivad anda vabadust kehale ja vaimule. Seepärast on tähtis, et õpilaste tervise huves nende rekreatsioonipaik korraldataks parimais tingimuses. Kooliõu, mis vastaks noorsoo ülekeevale tarmule, peab olema küllalt suur ja võimalikult päikeseküllane. Kooliõue kate peab olema küllaldaselt kindel, et takistada muda tekkimist pärast vihma ja tolmu tekkimist kuival ajal. Sealjuures ei tohi kate olla ka kõva ja libe, mis võiks mänguajal põhjustada õnnetusjuhtumeid.

Vanad kooliõued evivad palju puudusi. Nad on suuremalt jaolt liiga kitsad, pimedad ja niisked, või halva dreanaažiga. Kooliõue keskel asetseb sageli veeäravoolukaev, lehterjas koht, mis segab laste mängu. Kooliõue pind pole ühetasane ja pehme, sageli isegi osaliselt kaetud kõnniteekividega või sillutatud munakividega. Uute kooliõuede rajamisel tuleks kõigepealt hoolt kanda selle eest, et nende maaalad oleksid küllalt suured, arvestades iga õpilase kohta 4×6 m². Peale selle oleks soovitav ette näha ka puid ja haljust ja kui võimalik, siis ka väikest aeda. Vanal ajal piirati kooliõue rusuva paksu müüriaga, mis sarnles vanglamüürile ja jättis rusuva mulje, kuid nüüd peetakse küllal-

daseks võrestikku kivi- või raudpostidega. Hinnatakse ka viirpuu- ja teisi tarasid. Vanad pumbad asendatakse nüüd veevärgiga ühendatud fontaanveejoomisseadmetega ja need paigutatakse selliselt, et nad ei koorma õuet ja on kättesaadavad ka vihmaga. Seadme vahetut ümbrust peaks küllalt suurel alal katma kivisillutisega, arvestades seda, et suvel lapsed armastavad mängida veega.

Õued peaksid olema dreanaažiga, et nad kuivaksid kiiresti pärast vihma või et neid võiks kasutada ka väikese vihma ajal ehk kohe pärast vihma, ilma et laste jalatsid saaksid märjaks ja mudaseks. Halvas seisundis oleval kooliõuel on veel teisi pahesid. Nii täituvad tolmuga koridorid ja teised kohad, kuhu lapsed pääsevad mudaste jalatistega.

Erilist tähelepanu tuleks pöörata kooliõue dreanaažile. On ekslik, kui veeäravoolujuhtmeile antakse lehterjas kuju. On otstarbekohaseim need paigutada mõni *cm* maa alla, kusjuures langus võiks pinna kõva katte juures olla 1:50—1:100, s. o. 1—2 *cm* ühe *m* kohta. Dreanaažidele on küllalt 1:200 või $\frac{1}{2}$ *cm* iga *m* kohta. Igal juhtumil pole kooliõue otstarbekohane planeerimine sugugi nii lihtne ja tähtsuseta, kui see paistab esimesest pilgust. Enne kui asuda tööle, tuleb hoolikalt välja töötada üksikasjaline kava.

Üheks väga tähtsaks asjaoluks tuleb pidada ka kooliõue pinna katte materjali

kulu. Arvestades seda, et tänavate asfaltimise tehnika on teinud viimaseil aastail edusamme, on sellega suuresti lihtsustatud kooliõue katte küsimust. Enne aga kui alustada kooliõue katmise töid, peab olema lõpetatud selle planeerimine, piirded olema valmis, puud istutatud, haljasala korraldatud jne. Puud tulevad piirata 3—4 m kaugusel tüvest kas telliskividega või muul viisil. Piiratud kohal on vaja mulda kobestada mitu korda aastas, et võimaldada juurile hingata. Puude piiramine jätab hea mulje kooliõue korrast. Kõige paremini hoolitsetud kooliõue paistab siiski hooletusse jäetuna, kui puude ümbrus on korraldamata ja veeloikudes. Hea on ka, kui puude piiratud pinda tõestatakse 1 või $1\frac{1}{2}$ cm võrra kõrgemale kooliõue pinnast, sest mängides õpilased hoiduvad kergemini eemale mullale trampimisest, kui see koht on veidi kõrgem.

Katte valik sõltub kohalikest oludest ja nimelt kooliõue suurusest ja käepärastolevaist materjalest. Sageli on vanemate koolide õued väga väikesed, kuna nende kasutamise on seevastu väga intensiivne, mistõttu on vajalik kõvem kate.

Väga kohane on väikesest basaltliivakividest, graniidist või muust sarnasest materjalist sillutis. Kivikesi tuleb tarvitada väikemas mõõdus, näiteks 4:6 cm. Sillutamine suuremamõõduliste kividega teeb katte kõvemaks ja krobendamaks. Väikesist kividest tuleb teha mosaiiksillutis ja see asetada 2 cm paksusele hästisegatud ja kinnirullitud liivasele pinnale.

Sellisel viisil saadud kate pole libe, olgugi et ta on küllalt sile, kuivab ruttu, on väga vastupidav, vajab vähe hoolitsemist ja pakub omapärast pilti, on kodune ja soe. Saksamaal sellise katte ehitamine oma kulult ei ületa 4.50—5 mk. m^2 . Kui maapinna koostis seda võimaldab, siis segatakse liivasele aluspinnale juurde vähe kruusa. On endastmõistetav, et see sillutis ei kannu sõidukeid. Suuremate kividega kate (10:16, 12:12, 14:16 cm) on tarvitatud väga harva. Vanasti sillutati kooliõued tarvitatud tänavasillutuskividega. Sellega saadi muidugi

sile ja puhas kate, kuid kas see sobis ka laste mängukohale, see ei teinud muret. Paremad selliseist katteist on siiski basaltkividest, läbimõõduga 14:16 cm, mis on nii kõvad, et nad tänavasillutisena poleeruvad ja õieti tarvitatuna andsid kooliõuele nägusa ilme.

Telliskiviprügi sobib väga hästi väiksemaile kooliõuedele, kuid kahjuks on selle hind kõrge — 5—7 mk. m^2 .

Võib tarvitada ka kiviplate (graniidist, liivakivist, porfüürist jm.) igasuguses paksuses, sõltuvalt kohalikest oludest ja teise kohasema materjali puudusel, kuigi need on küllalt kallid. Seepärast tarvitatakse neid rive vaid jalutusõuedel.

Õuede asfaltkate on õieti samalaadiline, millist tarvitatakse Saksamaal kõnniteede ehitamisel, s. o. kruusa ja musta bituumeni segu, 26 mm paksuselt 10-cm betoonalusel. See kate on küllalt sile, pole libe, on vastupidav ja väga puhas. Asfaltkate paksus võib olla ka 20 mm 7—8-cm betoonalusel, mis siiski maksub 6—7 mk. m^2 , mistõttu on seda võimalik tarvitada vaid väga rohkesti kasustatavail kooliõuedel.

Teised bituumenisegud, mis koosnevad mitmesuguses suuruses killustikust, mida nimetatakse segamakadamiks, jämedaks betooniks, topekaks jne., annavad väga soolide ja puhta katte. Viimase paksus on tavaliselt 4—5 cm siledal ja rullitud alusel. Selle hind on 3.50—4.50 mk. m^2 . See kate sobib ka väikesile kooliõuedele.

Tõrvatud või bituumendatud katted sobivad kõige paremini suurile kooliõuedele, nii uusile kui vanule. Seda talitusviisi on võimalik tarvitada vaid teatud eeltingimusil maapinna kõvaduse ja dreanaži suhtes, sest tõrvamine kinnitab vaid pealispinda ega kõvenda maad.

Kõva maapind on olemas vanul kooliõuedel, kuna uusil tuleb seda veel teha kruusast, šlakktelliskivist või kivi purust jne., panes seda materjali 8—10 cm paksuselt ja kinni rullides pärast seda, kui purukihile on pandud 3 cm paksune kiht saviga segatud tuhka. Rullitud maaala tuleb katta peene

liivaga. See on õieti puiestikkude kate, mil- list tarvitatakse Saksamaal väga sageli. Selle katte suurimaks paremuseks on tema oda- vus. Kuid ka sellel katmisviisil on oma pa- hed. See pole väga vastupidav, kuivade ilmadega on ta tolmune, vihma ajal tekib kallakuil kergesti veevoolu tagajärjel muda, kate uhutakse ära ja korrashoiukulud on kaunis kõrged. Need puudused suurenevad eriti kooliõuedel. Puiesteil ja kõnniteil jala- käijad suuremalt jaolt hariliku sammuga tambivad maad ja aitavad kaasa maapinna ühetasasele kõvenemisele, kuna kooliõuede kate peab välja kannatama alalisi tõukeid isegi rautatud taldadega jalatsitega. Vihm aitab sageli kaasa katte uuestitasandamisele, kuid suured sajud kisuvad lahti suuri lahma- kaid ja kõvad külmad põhjustavad jälle katte purunemist.

Viimasel ajal on kooliõuede tõrvamine ja asfaldimine siiski tunduvalt kaasa aidanud olundi paranemisele, sest talitusviis on siin lihtne. Kui maapind on nivelleeritud, tasan- datud ja puhastatud, pritsitakse see üle eri- lise aparaadi abil või sellise puudumisel lihtsa kastekannuga 100—120° C kuumen- datud tõrvaga. Samuti võib tarvitada külma asfaldi (bituumeni emulsiooni), mida võib kallata samuti, kui tõrva, kuid külmalt, ja hästi tasandatuna kaetakse see peene liiva- või killustikukorruga. Külma asfalt tardub juba mõne tunni pärast, kuid on siiski parem lasta kate mõni aeg puhata. Seepärast so- biks teostada need tööd laupäeval või kooli- vaheajal ja kuival ajal.

Esimest korda tõrvamise kulu, kõik kulud kokku arvatud, võrdub 30—35 p. m², järg- mised tõrvamised kahe või kolme aasta ta- gant maksuvad mitte üle 5 p. m², sest katte puhastamine on lihtsustatud ja tõrvamiseks kulub siis vähem tõrva. Tavaliselt tarvita- takse erilisi pulverisaatoreid, millised tolmuta- vavad vedelikku väga peenelt ja seega on võimalik katta ühetaolisemalt ja ökonoom- semalt kui see on võimalik hariliku kaste- kannuga.

Kuumendatud tõrval on see paremus, et ta katab pinda paremini ja on elastsem kui

bituumeni emulsioon, milles on 40—50% vett. Kuid viimasel on jälle see paremus, et seda müüakse koheseks tarvitamiseks kül- malt, tardub kiiresti ja on vastupidav niisku- sele.

Viimaseil aastail on tõrv ja bituumen läbi teinud nii suuri täiendusi, et nende tarvita- mine võib äparduda vaid siis, kui tehakse suuri vigu. Pimedate ja niiskete kooliõuede katmiseks on otstarbekohasem tarvitada bituumeni emulsiooni, kusjuures pealispinna leiduvad augud ja konarused tulevad tasan- dada tõrva ja asfaldikillustikuga.

On endastmõistetav, et pealispinna paran- damisest ei piisa kaugeltki kooliõue korda- seadmiseks, vaid sellega impregneeritakse pealispind veekindlaks ja kaitstakse tolmu ja muda tekkimise eest. Ja väikeste kuludega võib saavutada rahuldavaid tulemusi.

Kivikate, mille pealispind on kaetud sel- lise elastse kaitsekihiga, tõstab laste män- gude hädaohutust. Kukkumishaavad on siin väiksemad kui need, millised tekivad kruu- sa või šlakiga kaetud pinnal.

Samuti on tähendatud katte korrashoid- mise kulud madalad. Suurem osa Saksamaa teist on ehitatud samuti killustikualusel ja selline kate kannatab küllalt hästi autode liiklemist ja keskmiste raskuste vedu. Het- kest, mil kooliõued kaeti esmakordselt muda- ja tolmukindla kattega, esinesid naabruses asetsevate koolide juhatajad kohe palvega, et ka nende koolide õued kaetaks sellise tervishoiunõudeile vastava kattega. Kölni-Ehrenfeldti piirkonnas pole enam ai- nustki kooliõue, mis ei õiviks sellist katet ja iga aasta enne suvistepühi sooritatakse ins- peksioonireis, et näha, millised kooliõued vajavad remonti või uut katet. Siin on väga tähtis, et katte rikked parandatakse õigel ajal. Rikutud kohad, kui nad on sügavad, tuleb täita tõrva- või bituumenikillustikuga, sellele tuleb asfaldi emulsioon ja liiv.

Majanduselisest ja tervishoiulisest seis- kohast pakub selline õue katmise viis niipalju paremusi, võrreldes mõõdukate kuludega, et on juba raske kujutella, et võib jätta mõnda

kooliõue kateta, jättes selle kaetuks vaid tuha- ja kruusakorrage.

Isegi väikseimad kogukonnad peaksid ära kasutama leiutisi teede kindlustamise alal, seda-enam, et pea iga mullatööline võiks need tööd ära teha. Vanad kooliõued halva drenaažiga või kellel see üldse puudub, tuleks põhjalikult ümber korraldada.

Maal võib vesi alati juhtida ümbruskonna heinamaile või naabruses asuvaile maile. Kui tahetakse, et uus kate peaks kohe olema tarvitamiskõlblik ja et see oleks puhas ja otstarbekohane, peab see olema ehitatud tõrvatud ja bituumendatud killustikuga 3 cm paksusel alusel. Selle katte hind on 1—1.30 mk. m². On olemas veel nn. „pin-nasesegamismenetlus“ („*Bodenmischverfahren*“), üks täiesti uus talitusviis, mis seisneb selles, arvestades edu, mis on tehtud bituumeni kvaliteedis, et segatakse selleks eriti valmistatud emulsioon kas pinnase mulla, šlaki, kruusa või killustikuga. Arvatakse, et see võimaldab tulevikus loobuda segamast killustikku bituumeniga ja kõvendada sellise talitusviisiga vähemkoormatud pindalad, nagu spordiväljakud, kooliõued, jalgrattasõiduteed, jalgteed jne. Seda bituumeni segamist mullaga tarvitatakse 3 cm paksuselt kooliõuedel ja 4—10 cm paksuselt enamkoormatud aladel.

Ka õuede sissesõiduteede kindlustamine on väga tähtis. Olgugi, et neid tarvitatakse vaid sütekoormate, prügi ja tuha veo puhul, peab siiski mõtlema ka nende katmisele, sest ainult ühe raske söekoorma läbisõit võib tee täiesti rikkuda.

Sissesõidutee, 3—3,50 m laiusel, peab kõigepealt evima 15—20 cm paksuse betooni- või 20 cm paksusest killustikukihist ja tugevasti kinnirullitud aluspinnale. Sellele aluspinnale võib asetada kas harilikku 8—10 cm paksust kivi- või mosaiiksillutist, tõrvatud või asfalditud makadami või muud sarnast katet tarvilikus paksuses. Kui on vaja säästa kulusid, võib püüda nende joonte tugeva kindlustamisega, mis jäävad rataste alla, jättes puutumata teist osa. Selle talitusviisiga vähendatakse ka pinna suurt võnkumist, mida tekitab koormate läbisõit õues.

Ka vana sillutist, isegi halvimat, võib tarvitada kooliõues sissesõidutee kindlustamiseks, kui tarvitades bituumeni emulsiooni (külma asfaldi) ja tõrva, on võimalik saada täiesti siledat ja vastupidavat pinda, mis oleks kooskõlas kooliõue muu osaga. Sealjuures aga on tarvilik valvata selle järele, et sõidutee jooned oleksid selgesti nähtavad, et ära hoida koormate liikumist väljaspool neid jooni.

Samuti häid tulemusi võib saada ka laavaste basaltkivide tarvitamisega, millised peavad vastu aastakümneid. Need kivid on suuremõdulised — 14:16 cm — ja ei muutu libedaks.

On kahtlemata otstarbekohasem, kui kooliõuede korrashoidmine nii linnades, kui ka maal usaldatakse teedeehitusametile, kes võib rakendada uuemaid leiutisi teede ehitamise alalt kooliõuede katmise probleemi lahendamisel.

Eesti Linnade Liidu tegevusest.

Eesti Linnade Liidu esindajatekogu koosolek peeti 8. detsembril 1938 Tallinnas.

ELL esimees A. U e s s o n, avanud koosoleku, tervitas ELL esindajatekogu koosolekust osavõtjaid ELL juhatuse nimel ja soovis koosoleku tööle edu.

Seepeale kandis ELL esimees A. U e s s o n ette Soome linnade liidu kirja, milles Eesti Linnade Liidule avaldatakse tänu Soome

linnategelasile osutatud külalislahkuse eest nende külaskäigul Tallinna 17. ja 18. septembril 1938 ja palutakse Eesti Linnade Liitu korraldada Eesti linnategelaste vastukülaskäiku Helsingi.

ELL büroo juhataja V. S m e t a n i n esitas ELL 1939./40. a. tegevuskava, mis ot-sustati võtta teadmiseks.

ELL juhatuse ettepanekul otsustati tösta ELL liikmemaks seniselt 3 sendilt — 4 sendile elanikult aastas.

Ühtlasi võeti ühelhäälel vastu ELL 1939./40. a. eelarve.

ELL büroo juhataja V. S m e t a n i n esitas referaadi linnade perspektiivkavadeist (vt. „Eesti Linnad“ nr. 6/XI — 1938), mis võeti teadmiseks.

ELL esimees A. U e s s o n esitas referaadi IV Balti riikide linnade liitude konverentsist, linnade rahanduspoliitika põhijoonist ja linnade fondide asutamisest.

Kuulanud referaadi, otsustati:

1) tunnustada soovitavaks, et linnade tagavarakapitalist lahutatakse varadekapital, millesse läheksid summad varade müügist ja millist kapitali saaks ka tarvitada varade soetamiseks;

2) tunnustada tarvilikuks, et linnade ettevõtete juurde asutatakse kustutus- ehk amortisatsioonikapital;

3) tunnustada soovitavaks võtta kaalumisele fondide loomist mõne üksiku suurema ürituse teostamiseks (näiteks Tallinnas uue raekoja ja uue haigla ehitamiseks).

ELL juhatuse liige H. A v i k s o o andis ülevaate linnategelaste õppematkast Läti linnadesse Valmierasse, Cesisesse, Siguldasse ja Riiga, mis võeti teadmiseks.

Eesti Linnade Liidu juhatuse koosolekul 15. detsembril 1938 arutati Haridusministeeriumi poolt ELL seisukohavõtmiseks saadetud kooliametite seaduse eelnõu.

Arutanud seaduseelnõud ja arvestanud linnade seisukohti, otsustati tunnustada eelnõu sel kujul vastuvõtmatuks. Oma koolivalitsused peaksid olema linnades, milles on 10 000 või rohkem elanikke, kuna vähema elanikkudearvuga linnadele tuleks anda õigus ülal pidada, haridusministri loal, oma iseseisvat koolivalitsust.

Arutanud linnade ettevõtete teenijate haigekassade alt väljaarvamise küsimust, otsustati asuda seisukohale, et haigekas-

sade alt tuleks arvata välja linnade ettevõtete koostises ettenähtud ametnikud ja teenijad, kuna haigekassade alla peaksid kuuluma töölised ja väljaspool koostist olevad ametnikud ja teenijad.

Ühtlasi tunnustati tarvilikuks esitada Siseministeeriumile märgukiri, juhtides tähelepanu vastuolule Linnaseaduse ja Tööstusliku töö seaduse vahel.

Ka tunnustati soovitavaks, et linnad asutaks oma ametnikele ja teenijaile arstiabiandmise fondi.

Linnaametnikkude palkade ühtlustamise alal esitas V. S m e t a n i n üksikasjalisi andmeid linnasekretäride palkade kohta.

Arutati küsimust, otsustati teha ELL büroole ülesandeks töötada välja ühtlased alused linnaametnikkude tööhuлга kindlaksmääramisel ja esitada need ELL finantskomisjonile kaalumiseks ja esitamiseks ELL juhatusele seisukohavõtmiseks.

Siseministeeriumi Omavalitsustetalitus saatis ELL seisukohavõtmiseks majandusministri poolt Vabariigi Valitsusele esitada kavatsetava määruse kava tulu- ja lisaärimaksu vastuvõtmise kohta linna- ja vallavalitsusis. Arutanud küsimust, otsustati teha ELL olu, et kava puudutab III astme mittemaakonnalinnu, kelle linnavalitsuste töökoormat on viimaseil aastail niikuinii juba suurendatud mitmete uute ülesannete pealepanemisega, otsustati tunnustada tarvilikuks, et neile linnadele antaks abitööjõudude palkamiseks sellekohast toetust. Kui aga vastavaid krediite ei peaks leiduma, oleks otstarbekohaseim, kui kõnesolevat ülesannet pandaks Riigihoiukassa agentuuridele või postkontoreile, milliste asutiste töökoorem arvatavasti võimaldab täita korrapäraselt ka majandusministri määruse kavas tähendatud ülesandeid.

Käsitööstuskoda saatis ELL seisukohavõtmiseks ära kirja Üleriigilise Korstnapühkijameistrite Ühingu märgukirjast Siseministeeriumile, milles paluti astuda samme, et korstnapühkijaile tehtaks sunduslikuks ühtlase ametirõivastise kandmine.

Kaalunud küsimust, o t s u s t a t i teatada Käsitööstuskojale, et ELL ei pea tarvilikuks korstnapühkijate rõivastamist ühtlase ametirõivasse, vaid kutseliste korstnapühkijate eraldamiseks oleks küllaldane, kui nad teenistuskohuste täitmisel kannaksid vastavat ametimärki.

Linnade maksunõudjate päev o t s u s t a t i korraldada jaanuaris 1939 Tallinnas.

Eesti Linnade Liidu juhatuse koosolek 19. jaanuaril 1939 peeti Narvas, raekojas.

Kallaste Linnavalitsus palus ELL teatada oma seisukohta majade numeratsiooni ühtlustamise asjas.

Arutanud küsimust ja arvestades järjest kasvavat turistide liiklust — nii omamaalaste, kui välismaalaste — osutub tarvilikuks hõlbustada orienteerumist linnades, mille üheks abinõuks selleks oleks majade numeratsiooni ühtlustamine linnades, mis on senini väga lahkuminev. Seetõttu o t s u s t a t i tunnustada otstarbekohaseks:

1) et majade (kruntide) numeratsioon algaks võimaluse korral kesklinnast, suundudes linna ääre poole;

2) et risttänavate nurgal asetsevad ma-

jad (krundid) kannaksid kahte numbrit — mõlema tänavaga järgi;

3) et vasakul pool tänavat asetsevad majad (krundid) kannaksid paaritud, paremal pool tänavat asetsevad majad (krundid) — paarisnumbreid;

4) et ühikuna esineks krunt ja see kannaks ühte numbrit; kui krundil asetseb mitu maja, peaksid õuemajad kandma krundi numbrit väikese liitriga (näiteks 2^a, 2^b, 2^d jne.); kui aga krundi partsellimisel püstitatakse tänavaga äärde veel maju, peaksid need kandma numbrit suure liitriga (näiteks 2^A, 2^B, 2^D jne.).

Igal majal peaks olema numbrisilt ja see peaks olema tänavale nähtav. Kui maja asetseb tänavaga piirjoonest eemal, krundi sees, peaks numbrisilt asetsema sissekäiguvärava posti küljes. Numbrisildid peaksid olema ühesuurused ja musta värvi, kuna kiri peaks olema valge. Numbrisildil peaks olema ka tänavaga nimetus.

Arutanud linnavalitsuse töökorda, o t s u s t a t i selle üksikud osad ümber redigeerida ja siis veel kord ELL juhatuse koosolekul läbi vaadata.

Kroonika.

Lennuväli Porisse.

Pori linnavolikogu otsustas põhimõtteliselt pooldada lennuvälja asutamist Porisse ja anda selleks linna poolt tasuta maaala. Asukoha kindlaksmääramine toimub edaspidi.

Vee maksustamine Vaasas.

Senini olid Vaasas veevõtmiskohad, kust igauks võis oma äranägemise järgi vett võtta ilma kellegi kontrollita ja ilma kellelegi tasumata. Nüüd otsustas linnavolikogu kaotada kõik sellised avalikud veevõtmiskohad ja asutada veevõtmiskohad teatud kindlate rajoonide jaoks. Igauks, kes soovib saada vett, peab omale valima laekuri,

kes kõigilt vastava veevõtmiskoha tarvita-jailt nõuab sisse veeraha ja maksab linnale. Kõik veevõtmiskohad peetakse edaspidi lukus ja võtmed saavad ainult need, kes on tasunud vastava maksu.

Uus omnibusjaam Oulus.

Oulus valmis hiljuti uus omnibusjaam. Jaamahoones asub avar einelauaruum, käsi-pakkide vastuvõtmise ja hoidmise koht, kaks kioskiruumi, ruum avalikuks telefonikõnepunktiks, kontor ja piletimüügiruum. Einelaua juures on kaks ooteruumi, üks meestele, teine naistele, ja ajakohane elektriköök. Jaam maksus 1 200 000 Smk.

„Eesti Linnad“
(end. „Linnad ja Alevid“)
Eesti Linnade Liidu häälekandja

ilmub 1938./39. a. XI aastakäiguna, avaldades artik-
leid ja teateid nii kodu- kui välismaade linna- ja alevi-
omavalitsuste korraldusest ja elust, tutvustades nende
kavatsuste ja saavutustega jne.

Ajakiri ilmub 10 korda aastas.

Numbri hind 25 s., aastakäigu (10 numbrit)—kr. 2.50.

Saadaval ka vanemad aastakäigud.

Toimetus ja talitus: Eesti Linnade Liit, Tallinn, Pikk 6
Telefon 431-58.

